

ÉVFORDULÓK

Háromszázötven éves a komáromi gimnázium

1. Városunk középkori nevelési és oktatási intézményeinek történeti múltjáról csak töredékes feljegyzések maradtak fenn, ezekből egységes képet összeállítani szinte lehetetlen feladat. Komáromot már Szent István királyi birtokként a garamszentbenedeki apátságnak adományozta, hogy ennek fejében oktatását ellássák. IV. Bélának pedig több oklevele arról tanúskodik, hogy a XIII. század második felében városunk és környéke kulturális központtá fejlődött.

A középkorban az oktatás központjai a kolostorok és a rendházak voltak, amelyekben szerzetesek tanítottak. Ilyen volt Komárom szomszédságában a koppánmonostori apátsági iskola, amely a ciszterciák vezetésével 1222-től 1411-ig tevékenykedett. Hasonló iskolájuk volt a bencéseknek a pannonhalmi apátság birtokterületén, a csallóközi Füssön.

A XVI. század első felében kibontakozó reformáció a szellemi élet minden területén éreztette áldásos hatását, melynek egyik legjelentősebb fegyvere az iskola lett. Ekkor szaporodtak el Magyarországon is – német példák alapján – a trivium (hármás) tantárgybeosztású iskolák, amelyekben írást, olvasást, számolást tanítottak. A nagyobb városokban felsőbb tanintézeteket is alapítottak, így a komáromi Református Főiskola 1606-ban kezdte meg működését. A reformáció visszaszorítására és a katolikus hitélet megerősítésére törekedő ellenreformáció a jezsuiták segítségével nagy gondot fordított az iskolázásra és a papnevelésre. Az ellenreformáció időszakában létesített alapítványt Althán várparancsnok is hitvesével, hogy a jezsuiták Komáromban letelepülhessenek és a várgrófházban gimnáziumot alapíthassanak. Az alapítólevelet 1635. szeptember 26-án írták alá, majd tanintézetünk elődje 1649-ben felvette az érseki katolikus gimnázium nevet, amelynek a következő négy osztálya volt: parvisták, principisták, grammatisták, syntaxisták. A humán osztály megnyitásával 1698-ban megindult a fejlesztés és 1701-ben már hatosztályú érseki jezsuita gimnáziummá növekedett.

Mária Terézia uralkodása idején, 1749-ben a Szent András templommal szemben felépített emeletes épületbe költözött a főgimnázium, amelynek emeleti része az 1763-i földrendéskor leomlott, a földszintet azonban gyorsan rendbe hozták, így az új tanévet a két felső osztály – a retorikai és poetikai – meghagyásával folytatták.

A jezsuiták magas színvonalon oktattak. A tanévet november elején kezdték és szeptember elején zárták, híres tantervüket a Ratio Studiorum szabályozta. A vizsgák két részből álltak, írásbeliből és szóbeliből. Ha az elsőt a tanuló nem teljesítette, akkor másodikra nem mehetett, hanem ismételnie kellett. Az iskolai naplók arról számolnak be, hogy az órarendek évszakonként változtak, de a vallástan, a latin nyelv és a fegyelem minden időszakban elsőséget élvezett. A gimnázium igazgatását 1716-ig a házfőnökök intézték, majd ezt követően a prefektusok. A diákok létszáma átlag 200 volt, akik közül – internátus hiányában – néhányan a rendház konyháján étkeztek.

Az iskolának híres színjátszó együttese is volt. Többek között bemutatták Damietta ostroma II. Endre király által című latin drámát. Évente legalább egyszer – leginkább az évzáró ünnepélyen – magyarul is játszottak. A szerzők a darabok témáit a magyar történelemből és a helyi életből merítették.

Mivel a jezsuita rendet 1773-ban feloszlatták, három év múlva a komáromi gimnáziumot a pannonhalmi bencések vették át. A bencés atyák elődeikhez méltóan irányították az iskolát, amelyet kiváló tanárai és növendékei országos hírnévre emeltek. A tanárok közül kiemelkedik Baróti Szabó Dávid, és Czuczor Gergely költők, Révai Miklós nyelvész, Pray György tudós, Vaszary Kolos hercegprímás; a tanítványok sorából Ányos Pál költő, Beöthy Zsolt és Szinnyei

József irodalomtörténészek, Kultsár István író, Konkoly-Thege Miklós csillagász, Feszty Árpád festőművész, Takáts Sándor történetíró. Külön kell megemlékezni az intézet egykori növendékéről, Király József pécsi püspökről, aki 1814-ben alapítványt hozott létre, amelyből a következő évszázadban csaknem 3000 tanuló részesült támogatásban. Az első világháború kitörésekor az alapítvány összege másfélmillió aranykoronára növekedett.

Az 1848/49-es szabadságharc kitörése után a diákok elhagyták a tantermeket, így azok hónapokon át üresek voltak. Az 1848. szeptember 17-i tűzvész elhamvasztotta a gimnázium épületének tetejét, s mivel nem volt megfelelő mennyiségű épületanyag, deszkatetővel fedték be és lefoglalták katonai raktárnak. A tanítás csak 1849 őszén folytatódott. Az önkényuralom dühöngésének időszakában a komáromi gimnáziumban is visszaszorították azt a hazafias nevelést, amely a reformkorban és a szabadságharc kitörésekor erősödött meg.

Flum osztrák kultuszminiszter 1850-ben 4 osztályos algimnáziummá fokozta le iskolánkat, amelyben 1855-től 1860-ig a tanítási nyelv részben német volt. Magyar jellegét intézetünk csak az 1867-es kiegyezés után nyerte vissza, de főgimnáziummá fejlesztés csak 1907-ben kezdődött, amikor megnyílt az ötödik évfolyam és 1911-ben sor került az első érettségi vizsgákra.

Mivel a régi épület az új követelményeknek már nem felelt meg, ezért felvetődött egy új építésének terve. Hosszú tárgyalások után Komárom város rendkívüli közgyűlésén 1905. március 22-én a következő határozat született: „A közgyűlés a főgimnázium létesítése, illetve a Szent Benedek-rend által fenntartott jelenlegi algimnáziumnak kiegészítése érdekében a jog- és pénzügyi bizottságok javaslatának elfogadásával határozatilag kimondja, hogy az iskola telkélül ezennel felajánlott, a város tulajdonát képező, úgynevezett volt női kórház telkén a főgimnázium részére szükséges épületet felépíti”

Szerződésben rögzítették a tulajdonjogi kérdéseket, s megteremtették a jogi és anyagi feltételeket ahhoz, hogy az építkezést 1907. szeptember 10-én megkezdhessek, s még ugyanazon év decemberében tető alá került az új, reneszánsz stílusú épület, majd 1908 tavaszán elkészültek a belső és díszítőmunkák, nyáron pedig berendezték, 1908. szeptember 8-án ünnepélyesen átadták rendeltetésének.

Az első világháború kitörése után 1200 katonát szállásoltak el iskolánkban, majd katonai kórházzá alakították át, és 1914. szeptember 4-én meg is érkeztek az első sebesültek, akiknek lelki gondozását segítették a tanári kar tagjai is. A háborús helyzet ellenére – ugyan nem a gimnázium épületében, hanem a város más épületeiben – 1914. szeptember 17-én megkezdődött a tanítás. A katonaság 1915 novemberében kiűrtette és visszaadta a tanügyi hatóságoknak iskolánk épületét, így annak rendbe hozása után, 1916 februárjában már itt folytatódott az oktatói és nevelői munka.

Az első világháború befejezése után 1919. január 10-én bevonultak a csehszlovák csapatok Komáromba, de ez az esemény egyelőre komolyabb változást nem jelentett intézetünk életében. A gimnáziumi értesítő 1919 júniusában még ezt írta: „A VKM 92072/1918. sz. rendeletéből a Budapest-vidéki tankerülethez tartozunk.” A tanítási terv tehát még magyar, az értesítő csupán egy mondatban utal a bekövetkezett eseményekre: „Szorgalom, tanulmányi előmenetel, magaviselet tekintetében, ha nem is nagymértékben, de mégis kedvezőtlen hatással voltak tanítványainkra a háború és annak befejezése után történt változások.”

2. A trianoni békediktátum napján, 1920. június 4-én jelent meg először a „csehszlovák” főigazgató intézetünkben, aki június 9-én összehívta a tantestületet és azt követelte, hogy egy óra múlva tegyék le a hűségesküt, mert ha nem, akkor az iskolát becsukják, a diákságot pedig bizonyítvány nélkül szélnek eresztik. A tanárok hiába tiltakoztak, hogy ilyen életbevágóan fontos kérdésben Pannonhalmához kell fordulniuk utasításért, a főigazgató hajthatatlan maradt. A tantestület tagjai növendékeik érdekében végül is kénytelenek voltak engedni és lették a fogadalmat, vállalták a megaláztatást.

A hűségeskü letétele után tovább folytak a támadások, és 1920. július 8. dátummal a minisztérium valóságos vádiratot állított össze Mórocz Emilián igazgató és tantestülete ellen. Elítélték az igazgatót, mert mind ez idáig a magyar tantervek szerint folyt a tanítás és a tanárok nem éltek kizárólag a hivatásuknak, hanem politikai tevékenységet fejtettek ki, az állammal szemben is ellenségesen viselkedtek.

Mórocz Emilián a minisztériumnak küldött válaszában visszautasította a vádakat. Legfőbb érve az volt, hogy a békeszerződés aláírásáig Komárom nem tartozott a Csehszlovák Köztársasághoz, így joggal tanítottak a magyar tantervek szerint. Minden józan érv hiábavaló volt azonban, mert az állandó nyomás hatására Mórocz Emilián kénytelen volt lemondani, és 1921. február 3-án a főpát Gidró Bonifácot nevezte ki igazgatónak, aki 1939-ig állt az intézet élén.

A csehszlovák tanterv bevezetésére 1921 januárjában került sor. Eszerint a magyar gimnáziumokban az összes tantárgyat magyarul tanították, a szlovák nyelv óraszámára heti 4 óra volt. Ekkor azonban a felvidéki és kárpátaljai 63 magyar középiskolából már csak 8 maradt meg, ebből 3 önálló – Komárom, Ipolyság, Beregszász – a többi – Pozsony, Érsekújvár, Losonc, Rimaszombat, Kassa – pedig párhuzamosan működött a szlovák tagozattal. Ilyen körülmények között gimnáziumunk egyre nagyobb feladatokat vállalt nemzetiségi oktatásügyekben, és a magyar értelmiség képzésében. Magas szintű nevelői és oktatói munka eredményeként a komáromi diákok tisztességesen megállták a helyüket nemcsak a cseh és szlovák, hanem a külföldi főiskolákon, egyetemeken is. Iskolánk növendéke volt Selye János orvos-kutató tudós is, akinek az emléktábláját épületünk folyosóján 1994. augusztus 29-én lepleztük le.

Intézetünk Czuczor Gergely Önképzőköre évtizedeken át rendszeresen tartotta összejöveteleit, amelyeken megemlékeztek a nevezetes irodalom évfordulókról, foglalkoztak tudományos kérdésekkel és a szlovákiai magyar ifjúság problémáival is.

Az 1913-ban alakult cserkészcsapat külön színt jelentett gimnáziumunk életében, a kitűnő vezetők erős akaratra, leleményességre, bátor helytállásra, szorgalomra, segítőkészségre, becsületre, önfegyelmre nevelték a tagokat. Nyári szünidőben legtöbbször az Alacsony- és a Magas-Tátrában táboroztak. A táborozási alap javára 1930. május 21-én fellépett városunkban Mécs László költő is.

A színjátszó együttes bemutatói Komárom kiemelkedő kulturális eseményei közé tartoztak. Ének- és zenekara pedig a diákoknak adott alkalmat a zenei önművelésre és a nyilvános fellépésekre.

Kitűnő intézmény volt a diákmenza, amelyet Palkovich Viktor gútai plébános áldozatkészsége hívott életre. A Mariánum internátus 1929-ben létesült, lakóinak száma 70 körül volt, akik szigorú igazgatói és tanári felügyelet mellett tanultak.

3. Az új csehszlovák tanterveket 1933-ban vezették be és kisebb változtatásokkal 1938-ig voltak érvényben.

A novemberi határváltozás után iskolánkban is visszatértek az akkor érvényben levő magyarországi tantervekre. Ezt követően párhuzamos osztályokat alakítottak, így számuk tizenhatra növekedett. Mindez az épület átalakítását is követelte. 1941 nyarán a földszinti tornateremből meg az altszíti lakásból tantermeiket létesítették, ezzel megszűnt a délutáni tanítás. Az udvar keleti részén az 1941/42. tanévben felépült a két tornaterem.

A második világháború első éveiben viszonylag még zavartalanul folyt a nevelői-oktatói munka, de később szénszünetek, vonatkorlátozások, légiriadók egyre nagyobb mértékben zavarták a tanítás menetét, majd a front közeledésével megszűnt a rendszeres pedagógiai tevékenység.

4. A háború befejezése után a diákok közül még néhány tucat visszatért, de miután a csehszlovák állami szervek bezárták a magyar iskolákat és államosították gimnáziumunkat, a komáromi diákok jelentős része is anyaországi középiskolákban folytatta tanulmányait.

A hontalanság éveiben szlovák gimnázium működött intézetünk épületében, majd miután a nemzetközi és belpolitikai helyzet változása következtében visszakaptuk állampolgárságunkat, megkezdődött a magyar iskolahálózat kiépítése és 1950/51-ben tanintézetünk is megnyitotta kapuit.

5. A történelmi és kulturális hagyományokban gazdag Komárom nemcsak a közeli vidékek diákságát vonzotta, hanem a magyarországi középiskolákból hazatérőket is, akik magukkal hozták az anyaországi tanintézetek szellemét és színvonalát. Így alakult ki városunkban az 1950-es évek elején az a szellemi műhely, amely később az egész magyar nemzetrészt szellemiségét befolyásolta.

Iskolánk épületében 1951. szeptember 1-jén indult útjára a magyar óvónőképző is, amely a kilencéves fennállása alatt 400 óvónőt képzett az 1950-es években gyarapodó magyar óvodáknak.

Tanintézetünk jellege 1953-ban alapvetően megváltozott és hivatalos elnevezése Tizenegyéves Magyar Tannyelvű Középiskola lett, 1959/60. tanévtől tizenkétéves középiskolává bővült, majd 1962-ben az Általános Középiskola nevet kapta. Intézetünk egyre nagyobb hatással volt Komáromra, annak ütőere, szellemének mozgatóereje lett, lendületet, friss életerőt vitt városunk falai közé. Az 1964/65-ös tanévben ünnepeltük újraindulásunk tizenötödik évfordulóját. Másfél évtized alatt sikerült tradíciót teremteni és olyan eredményeket felmutatni, amelyekkel nemcsak a hivatalos szervek elismerését vívtuk ki, hanem magyar nemzetrésznünk bizalmát is. Ebben az időszakban több mint ezer fiatalnak adtunk érettségi bizonyítványt – 57%-uk végzett főiskolát – s örömmel soroljuk eredményeink közé a sok tanárt, orvost, író, költőt, tanítót, képzőművészt, jogászt, mérnököt, közgazdászt, gyógyszerészt, akik tanintézetünkéből kerültek ki.

Iskolánk kulturális életében ekkor már vezető szerepet játszott az 1960-ban alakult irodalmi színpad, amelyet legjobb vers- és prózamondóinkból állítottunk össze azzal a célkitűzéssel, hogy nevelő szándékkal szóljunk az irodalom kedvelőihez, mindenekelőtt tanulóifjúságunkhoz. A matematika-fizika tagozatos osztályok tanulói közül Pallag János bekerült matematikából és fizikából is az országos döntőbe és neve a győztesek közt szerepelt.

1968-ban nemcsak a társadalomra, hanem intézetünk életére is megújulás volt jellemző. A tantermek padlózatát, az ajtókat, ablakokat megjavították, előadótermeket, laboratóriumokat és szertárakat kaptak a nyelvészek, fizikusok, kémikusok, biológusok, az aula pedig egy nagy színpaddal gazdagodott. Iskolánk 1970-ben visszakapta a gimnázium elnevezést, s a következő évtizedben tanítványaink különböző versenyeken elért kiváló eredményeikkel tovább növelték iskolánk hírnevét.

Gimnáziumunkban 1989 utolsó hetei új változásokat hoztak. November 27-én a tanári kar rendkívüli pedagógiai tanácsülésen tárgyalt az időszerű társadalmi és politikai kérdésekről. Ezt követően a diákok ismertették állásfoglalásukat és követeléseiket az ifjúsági szervezet által meghirdetett sztrájkjal kapcsolatban. Közös megegyezés alapján a tantestület és a diákság részt vett a Nemzeti Front épülete előtt rendezett nagygyűlésen, amely sorsforduló volt városunk történetében.

Az 1989-es év csodálatos eseményei nem törölték el az elmúlt négy évtized szenvedéseit, embertelenségeit, ezért egy percet sem felejtettünk abból, amit ezalatt megéltünk. Nem a bosszú, a leszámolás vagy elszámolás miatt, hanem azért, mert az a keserves négy évtized is történelmünkhez tartozik, sőt valamilyen módon örökségünké vált, s egyúttal feleml abba az újba, amely még messze nem olyan, mint amelyet szeretnénk. A keserves múlt és a gyűlölködéssel teli jelen arra tanít bennünket, hogy ne higgyünk abban, ami jóságellenes, még akkor sem, ha pillanatnyilag hasznot is ígér. Aki ma még, vagy ma ismét valamiféle fölényeskedésre, emberek megalázására, mások üldözésére gondol, afelett már eljárt az idő. Csak az emberi jogok tiszteletben tartásával embertársaik megbecsülésével és szolgálatával, őszinte igaz szavakkal, példamutató munkával nyerhetünk meg másokat a jövő társadalmának. Elsősorban a nemzet, a kultúra napszámásaira, a pedagógusokra vár az a kényes és sok tekintetben ellentmondásos feladat, hogy véget vessünk olyan naivitásnak, mely szerint a demokratikus átalakulás azonnal teljes társadalmi igazsággal és anyagi jóléttel jár.

Gimnáziumunk Szülői Munkaközössége által 1992 júliusában alapított és júliusában bejegyzett Király püspök-alapítvány célja: növelni és fejleszteni tanítványaink műveltségi szintjét, valamint az arra érdemesek számára lehetővé tenni a továbbtanulást akár határainkon túl is.

Az 1992/93-as tanévben megkezdődött a nyolcéves gimnázium alapozása, megnyitottuk a primo osztályt. Legfiatalabb növendékeink rövid idő alatt beilleszkedtek a gimnáziumi légkörbe, tanulmányi és kulturális versenyeken elért szép eredményeikkel ők is egyre jobban hozzájárultak intézetünk hírnevének növeléséhez.

Az 1994/95-ös tanévet iskolánk egy nagyszabású ünneppel kezdte: a Selye Napok keretében 1994. augusztus 29-én épületünk földszintjén lelepleztük intézetünk neves diákjának, a stresszelmélet megalkotójának, Selye Jánosnak az emléktábláját. Ezt követően a Szlovák Okta-

tásügyi Minisztérium elfogadta igazgatóságunk kérelmét, hogy iskolánk felvegye a Selye János Gimnázium nevet. A névavató ünnepélyen a minisztérium képviselője által átadott okiraton viszont Hans Selye Gimnázium elnevezést tüntették fel.

Intézetünk tanulóinak létszáma a következőképpen növekedett: újrainduláskor 6 osztályban 144 tanuló, 1981/82-ben 16 osztályban 514, 1995/96-ban 20 osztályban 672. A számok, a felsorolt adatok még megközelítőleg sem tükrözik azt az áldozatos munkát, amelyet a tanárok és diákok végeztek. Mindezek eredője az igényesség, a rendszeres munka, az élniakarás. Iskolánk az elmúlt 50 év alatt küldetésének megfelelő értékeket teremtett, életképességét pedig belső erejének újratermelődése határozta meg. A tanári karnak mindig voltak új tagjai, akik többet vállaltak, akik meghatározó szerepet játszottak gimnáziumunk életében, fejlődésében, az eredmények növelésében.

Az idősebb nemzedék fokozatosan átadja helyét a fiatalabbnak abban a reményben, hogy odaadó szorgalmas munkával, töretlen akaraterővel, bátor helyállással e nemzedék tagjai is újabb értékeket teremtenek nemzetrészünk és ezen keresztül az egész emberiség számára.

Gáspár Tibor

„Biharpüspökinél átlépjük a trianoni határt”

Egy tartalékos honvédtiszt naplója 1940-ből

Már tíz éve őrizgetem azt a 15x9,5 cm-es pepitafedelű kockásfüzetet, amelyet egy barátomtól kaptam. „Néptanítói notesz” – mondta róla kollégám, aki emlékezett arra, hogy a harmincas-nyolcvanas években efféle füzetet használtak az elemi iskolai tanítók feljegyzéseik számára. Valóban, a „Napló” címet viselő füzet hajdani tulajdonosa a sükösi (ma Bács-Kiskun megye) iskola tanítója volt. Tudom róla, hogy a szomszédos, rácjellegű Dusnokon született, s vagy a kalocsai, vagy a bajai tanítóképzőben szerzett diplomát. Nevét csak a füzet utolsó oldalán, szakaszának névsora élén tüntette fel így: „105. hadt. 2. szd. 1. szak. Pk.: Jászfői János hdgy.” A tanító úr bizonyosan magyarosított nevet viselt, de aki végigküzdött két világháborút magyar honvédtisztként, az nyilvánvalóan nevével is ki akarta fejezni e néphez való tartozását. A füzet egyébként azzal kezdődik, amit abban az időben minden diák dolgozatfüzetének első oldalára írt: „Isten nevében”.

A Napló egykori tulajdonosa itt jegyezte föl, hogy hadnaggyá 1917. február 1-jén, főhadnaggyá pedig 1942. január 1-jén nevezték ki. 1940-től 1944-ig különben hét alkalommal vonult be katonának, pedig ekkortájt már az ötödik évtizedét taposhatta a tanító úr. Talán épp ezért hadtáp alakulathoz osztották be hasonló korú, első világháborút is megjárt (1885–1900 között született) „vén bakák” parancsnokául. Mindannyiszor a 44. bevonulási központ (Kiskőrös) mozgósította. Ahogy a három rajból álló szakasz névsorát olvasgatom, a kalocsai Sárköz ismerős családnéveivel találok magam szemközt: Bagó, Bolvári, Kákonyi, Fandur, Árvai, Sereg, Rogács, András, Takács, Markó, Geri, s a sort folytathatnám. Szinte biztossággal meg tudnám mondani, melyikük volt kalocsai, dusnoki, bátyai vagy homokmégyi.

A Napló két részből áll. Az első címe: *Erdély*, a másodiké: *Bácska*. Most csak az első részt közöljük. Jászfői hadnagy úr nem utólag írta naplóját, hanem napról napra vezette ceruzás feljegyzéseit, s ettől, az élmények frissessége miatt válik írása a kor hiteles dokumentumává.

Jászfői hadnagy a visszakapott Észak-Erdélyben úgy néz szét, mint jó diák a tanulmányi kiránduláson. Igyekszik bejárni a nevezetes helyeket. Észreveszi a táj, a történelem, a gazdálkodás, az etnikai sokszínűség, a népnyelv sajátosságait. Szállásadóival – éppúgy, mint katonáival – szinte baráti közösségben él, de fájlalja, hogy a hivatásos tisztek éreztetik vele tartalékos mivoltát.

Röviden idézzük föl a Napló keletkezési korának történelmi eseményeit. 1940. június 28-án a Szovjetunió megszállta és Romániától elszakította Besszarábiát és Észak-Bukovinát. Ennek hatására a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács mozgósította a magyar honvédséget. Miután a magyar-román tárgyalások Erdély hovatartozásáról nem hoztak eredményt, augusztus 26-án a